

СУЧАСНІ УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКІ ВІДНОСИНИ У ВИСВІТЛЕННІ ПОЛЬСЬКОЇ ІСТОРІОГРАФІЇ

Проаналізовано історіографічний доробок польських вчених, присвячений проблемі сьогоденних українсько-польських взаємин. З'ясовано, яким чином дослідники та науковці визначають місце України у геополітичних орієнтирах Польщі, чим пояснюють виняткову зацікавленість офіційної Варшави у наближенні України до Європи, успіхах її європейської інтеграції.

Ключові слова: Україна, Польща, відносини, співробітництво, історіографія.

Проанализировано историографическое наследие польских ученых, посвященное проблеме сегодняшних украинско-польских отношений. Выяснено, каким образом исследователи и ученые определяют место Украины в геополитических ориентирах Польши, чем объясняют исключительную заинтересованность официальной Варшавы в приближении Украины к Европе, успехах ее европейской интеграции.

Ключевые слова: Украина, Польша, отношения, сотрудничество, историография.

Having analyzed the Polish historiography of the present day Polish-Ukrainian relations, the authors have described its attainments in elucidating of the research topic. Based on the analysis of the historiographic works the authors have determined the range of problems that were in the focus of the attention of Polish scientists.

It was ascertained that after the collapse of the socialist system the researchers of the politically independent Poland paid their attention to the issues of foreign policy strategy of the state in the new geopolitical circumstances. As for the scientific explorations, those dedicated to the formation of Ukrainian-Polish interaction are to be noted. The policy of «two ways» by the official Warsaw towards its eastern neighbors was thoroughly studied, as well as the fact that it was Poland to have become the first state to recognize Ukraine as an independent state.

In the middle of 90-ies XX the thorough monographic researches devoted to various aspects of the research topic started to appear. According to the results of the historiographic review, the greatest attention was paid to the studies of the political component of the relations, which was considered to be determining, meanwhile the issues of the political, economical and cultural interaction were studied superficially. After the Ukrainian-Polish partnership reached the strategic level, the scientific research became more active.

Many Polish scientists prove in their works that the success of Ukrainian-Polish international relations depends on European integration of Poland. The argumentation that the difficulties in Ukrainian-Polish collaboration arise from balancing of Poland between Europe and Russia can be noted in the historiographic works.

The authors remark in the article that after Poland joined European Union, the eastern policy of the state has commenced to be more actively worked through. The researchers confirm that after Poland became a member of European Union, its relations with eastern neighbours, Ukraine, first of all, obtained a new meaning. After the European Union started to realize Polish-Swedish initiative «Eastern Partnership», the Ukrainian-Polish interaction would be more often considered through the prism of its success. And it's not only the content of the international relations but the geopolitical importance of Poland depend from the success of the program.

Keywords: Ukraine, Poland, relations and cooperation, historiography.

Проблемі становлення та розвитку держав політичної незалежності різні сьогоденних українсько-польських відносин аспекти взаємин між ними неодноразово у польській історіографії відводиться чільне ставали об'єктом дослідження у працях місце. Ще задовго до здобуття кожною з польських науковців. Глибокі трансформації

європейського геополітичного простору, що мали місце на межі 80-90-х років ХХ ст., обумовили початок нового етапу українсько-польської взаємодії. Певних змін, як наслідок, зазнала історична думка. У поле зору дослідницького пошуку почало потрапляти дедалі більше проблем, їх висвітлення набуло комплексного характеру. За трохи більше, ніж два десятиліття, з друку вийшла чимала кількість різноманітних ґрунтовних розвідок, захищено ряд дисертаційних досліджень, відбулася низка конференцій та круглих столів. Все це, як наслідок, зумовлює необхідність комплексного вивчення історіографічного доробку з досліджуваної проблеми.

Метою даної статті є проаналізувати праці польських вчених, присвячені сьогоденним українсько-польським відносинам, з'ясувати характер висвітлення та рівень наукового обґрунтування проблеми у польській історіографії.

Аналіз історіографічного доробку свідчить, що з розпадом соціалістичної системи та переходом Польщі до розбудови нової стратегії зовнішньої політики у поле зору дослідників та науковців почали потрапляти проблеми зовнішньополітичної діяльності Польщі у нових геополітичних умовах. На початку 1990-х років найбільш значимі дослідження опублікували С. Белень [1], Б. Візімська [2], Я. Новаковський [3-4], Я. Онишкевич [5].

Переглядаючи зміст та основні напрямки зовнішньої політики, офіційна Варшава однозначно заявила про пріоритетність західного вектору і націленість на досягнення Польщею членства у НАТО та ЄС. Що ж до взаємин зі східними сусідами, то, не будучи впевненою у спроможності вибудувувати політику стосовно них в обхід Кремля, упродовж 1989-1991 рр. офіційна Варшава здійснювала політику «двох шляхів» («рівної дистанції»). Як засвідчив аналіз публікацій, політико-інтелектуальні кола Польської держави оцінювали її далеко неоднозначно. У розвідці Т. Орловського, зокрема, зауважено, що поляки гостро критикували «політику двотуровості»: одні – за надмірну обережність, інші – за певний авантюризм [6, с. 13].

Східну політику Польщі ґрунтовно розглянуто у публікації В. Зайончковського [7]. Певне місце у праці займають проблеми дворівневої політики офіційної Варшави, а також пошуку нею нового «сценарію» взаємин з країнами-сусідами, що постали на її східному кордоні по розпаду СРСР. Проаналізувавши відносини з Україною, Литвою та Білоруссю, автор дійшов висновку про виняткову важливість для Польщі українського напрямку. Дипломати з берегів Вісли, – переконаний В. Зайончковський, – зацікавлені у наданні польсько-українським стосункам європейського контексту. З однієї сторони, партнерство з Україною покликане зміцнити позицію Польщі у регіональній та європейській політиці, з іншої, – гарантувати захист її східних кордонів та дистанціювання від Росії. Зовнішньополітичні пошуки Польщі, у тому числі стосовно східних сусідів, розглянуто у праці Б. Геремека [8].

Перші наукові розвідки, предметом дослідження яких безпосередньо були міждержавні відносини України та Польщі, почали виходити з друку вже на початку 1990-х років. Здебільшого вони мали поверховий характер та характеризувалися зосередженістю авторів на висвітленні окремих аспектів взаємин між двома державами. Попри це, їх цінність є більше, ніж очевидною: наскрізною ідеєю польської історіографії стає обґрунтування необхідності активізувати відносини з Україною, наповнити їх реальним змістом.

Упродовж першої половини 1990-х років історіографія проблеми українсько-польських взаємин поповнилася публікаціями В. Боярського [9], Я. Браткевича [10], М. Цалки [11], М. Чієшліка [12]. Автори аналізували український напрям східної політики Польщі, визначали ключові напрями міждержавної взаємодії та, що вважаємо знаковим, доводили принципову важливість існування незалежної України для зміцнення геополітичної ваги Польщі.

Українсько-польські взаємини одними з перших ґрунтовно проаналізували В. Гілл та Н. Гілл. У 1994 р. вони опублікували монографічне дослідження «Відносини Польщі з Україною у 1989-1993 рр.» [13], основну

увагу в якому зосередили на питаннях політичної, економічної та культурної взаємодії, а також становищі українців у Польщі та поляків в Україні. Безсумнівним здобутком науковців є комплексне дослідження та узагальнення значного фактологічного матеріалу з історії міждержавних взаємин першої половини 90-х років ХХ ст., їх розгляд у світлі трансформаційних процесів, що мали місце на європейському континенті. Попри високий науковий рівень, цілісність та системність викладення матеріалу, публікація не позбавлена недоліків. Так, висвітлюючи еволюцію політичної компоненти взаємин Польщі та України, автори прослідкували вплив на неї далеко не всіх факторів; дещо поверховими є висновки та необґрунтованими – прогнози.

Чільне місце в історіографії міждержавних взаємин посідає праця А. Камінського та Є. Козакевича «Польсько-українські відносини у 1992-1996 рр. Доповідь» [14]. Визнані фахівці у сфері політики у своїй розвідці зосередилися на вивченні політичного аспекту відносин між Варшавою та Києвом. Попри невеликий обсяг, праця є одним із найбільш ґрунтовних, цілісних досліджень взаємин між двома державами впродовж першої половини 1990-х років. Прослідкувавши еволюцію взаємодії, автори визначили основні її етапи, вказали на ключові події та тенденції. Аналіз політики Польщі щодо України підвів дослідників до висновку, що, попри численні заяви, у яких офіційна Варшава заявляла про виняткову зацікавленість в Україні, її ключовою характеристикою була пасивність [14, с. 50]. Цілком очевидно, що український вектор зовнішньої політики Польщі перебував у підпорядкуванні успіхам її європейської та євроатлантичної інтеграції. У той же час активність України на польському напрямку автори пояснюють прагненням останньої у такий спосіб впливати на характер та динаміку стосунків з Росією [14, с. 56].

Упродовж 90-х років ХХ ст. відомий польський дипломат, колишній посол Республіки Польща в Україні Є. Козакевич опублікував ще кілька праць, присвячених різним аспектам тогочасних українсько-

польських взаємин [15-16]. У 1998 р. за його редакцією було видано комплексне дослідження «Стосунки польсько-українські» [17], яке містить добірку праць польських та українських авторів, присвячених різним аспектам взаємодії двох держав.

Знаковим для вивчення політичної складової українсько-польських відносин у 1992-2000 рр. стало монографічне дослідження званої у Польщі вченої, політолога Б. Сурмач [18]. Проаналізувавши багато джерел та зібравши велику кількість фактологічного матеріалу, авторка цілісно висвітлила міждержавні взаємини та виокремила у їх розвитку три періоди. Упродовж першого періоду, хронологічно означеного 1992 р. – першою половиною 1993 р., дослідниця констатувала налагодження взаємодії між державами, що супроводжувалося творенням договірно-правової та інституційної основи співробітництва. Другий період, що тривав протягом другої половини 1993-1995 рр., супроводжувався охолодженням партнерства, спричиненим зміщенням зовнішньополітичних орієнтирів Польщі та України на взаємини з іншими державами. Однозначно високі оцінки авторка дала третьому періоду міждержавної взаємодії. Так, упродовж 1996-2000 рр. вона відзначала у відносинах між Польщею та Україною зростання взаємної зацікавленості та активності. Вихід партнерства на рівень стратегічного супроводжувався поглибленням співпраці у різних сферах міждержавної взаємодії. Впродовж наступних років позитивні тенденції продовжували зберігатися [18, с. 170-177].

Політичну складову українсько-польського партнерства в останній декаді ХХ ст. проаналізував А. Тошь [19]. Автор детально зупинився на розгляді ключових подій та тенденцій, що відображали зміст міждержавних взаємин. Серед чинників, які визначали взаємну зацікавленість сторін, було названо географічну близькість, спільні господарські проекти, а також взаємні геополітичні розрахунки. На фоні очевидних успіхів автор відзначив наявність факторів, що утруднювали партнерські відносини. До таких, з-поміж інших, було віднесено нерозв'язані проблеми історичного минулого,

зокрема, події «волинської різни» та операції «Вісла», а також труднощі відкриття Меморіалу орлят у Львові. Загалом, – переконаний автор, – попри декларування стратегічного характеру, українсько-польське партнерство такого рівня так і не досягло.

Підсумки першого десятиліття міждержавної взаємодії підведено у роботах М. Зюлковскі [20], М. Сівеця [21], К. Федоровіча [22]. Дослідники неоднозначно оцінювали успіхи співпраці між Україною та Польщею, але в одному були переконані: найкращих результатів вдалося досягти у сфері політичної взаємодії, у той же час економічне та соціокультурне співробітництво потребувало активізації взаємних зусиль.

Стосунки між Україною та Польщею детально висвітлено у розвідках відомого польського вченого, ректора Державної вищої східноєвропейської школи Я. Драуса [23-24]. Розпочавши відлік сьогоденних українсько-польських взаємин з визнання Польщею незалежної України 2 грудня 1991 р., вчений зосередився на аналізі ключових аспектів взаємодії. Значну увагу у працях приділено формуванню договірно-правової бази, дипломатичним та політичним контактам. Наскрізною ідеєю робіт Я. Драуса є висвітлення міждержавного співробітництва у світлі геополітичних розрахунків. Так, аналізуючи Договір про добросусідство, дружні відносини і співробітництво, що його 18 травня 1992 р. підписали Україна та Польща, вчений розглядає його значення для кожної з держав наступним чином: для Польщі договір означав *«зміцнення незалежності України, можливість спрямування її у напрямку Європи, а одночасно віддалення її від Росії»*, що ж до України, то вона вбачала у Польщі *«тосла на своєму шляху до Європи»*, а союз із нею – запорукою *«зміцнення своїх позицій у стосунках з Росією»* [23, с. 33].

Зважаючи на пріоритетність напрямів європейської та євроатлантичної інтеграції у зовнішній політиці Польщі, Я. Драус неодноразово вдається до розгляду її взаємин з Україною у контексті інтеграційних успіхів. Так, наприклад, відмову Польщі від участі у реалізації «плану Кравчука» вчений

пояснює її небажанням ставити під сумнів взаємини з НАТО, а перелом в українсько-польському співробітництві, що мав місце у 1996 р., пояснює ні чим іншим, як оголошенням офіційним Києвом своєї згоди на вступ Польщі, а також інших держав-учасниць Варшавського договору до НАТО [23, с. 33-34]. Вбачаючи очевидні вигоди від «наближення» України до Європи, Польща дедалі активніше почала вдаватися до лобювання її інтересів у колах європейських політиків.

Упродовж першої декади XXI ст. польські дослідники опублікували ряд праць, присвячених східній політиці Польщі. Цілком очевидно, що, готуючись до вступу у ЄС, офіційна Варшава підпорядкувала взаємини зі східними сусідами, у тому числі й Україною, успіхам європейської інтеграції. Про труднощі українсько-польського партнерства у контексті балансування Польщі між Європою та Росією у своїх працях міркували Т. Іванський [25], Ф. Мемхес [26], Л. Ошінська [27]. Відомий політик, депутат Європарламенту П. Залевські, даючи оцінку взаєминам між двома державами, зокрема, зауважив, що попри безумовну підтримку, яку офіційна Варшава надавала міжнародним зусиллям України, остання *«рідко була самостійним суб'єктом нашої діяльності»* [28].

Зі вступом до Євросоюзу відносини Польщі з Україною наповнилися якісно новим змістом. Стратегічне партнерство, окрім того, що отримало нові поштовхи для активізації та розвитку, постало перед новими викликами. Про це, зокрема, йдеться у вже згаданій праці П. Залевські [28], а також роботах С. Дебські [29], К. Чорнік [30], А. Шептицького [31].

Своєрідною відповіддю євроінтеграційним прагненням України та, безумовно, відображенням зацікавленості у них Польщі стала презентація на саміті ЄС у Празі в травні 2009 р. польсько-шведської ініціативи «Східне партнерство». З початком її реалізації українсько-польську взаємодію дедалі частіше почали розглядати у світлі її успіхів. Ґрунтовно проаналізувавши значення програми для геополітичних успіхів ЄС та, насамперед, Польщі, директор польсько-українського

фонду РАУСІ Я. Пекло назвав її «сучасною калькою ягеллонської ідеї» та «проектом «останнього шансу», який фактично може визначити можливість присутності ЄС у Східній Європі» [32]. Окрім того, – переконаний автор, – від того, наскільки успішним виявиться «Східне партнерство», багато в чому залежить геополітична вага Польщі.

Значним внеском у наукову розробку досліджуваної теми стала робота міжнародного експертного «круглого столу» на тему: «Східне Партнерство та ідея європейської інтеграції», що відбувся 23 листопада 2010 р. у Києві [33]. З-поміж багатьох матеріалів варто виокремити доповідь професора Вроцлавського університету М. Мруза «Польсько-українське стратегічне партнерство і програма «Східного Партнерства» у контексті відносин Варшава – Київ. Спроба оцінки і перспективи на майбутнє» [33, с. 25-40]. У ній автор переконливо доводить, що стратегічне партнерство між Україною та Польщею, яке впродовж всього періоду його реалізації залишалося далеким від очікувань кожної зі сторін, з інаугурацією ініціативи «Східного Партнерства» покликане набути фактичної форми.

У доповіді експерта Польського інституту міжнародних справ Л. Адамські «Східне Партнерство і польсько-українські відносини» [33, с. 50-57] зауважено, що за роки незалежності Україні не вдалося досягти суттєвих успіхів на шляху розбудови демократії та правової держави, підвищення купівельної спроможності громадян. Сама ж Польща має мінімальні можливості впливу на швидкість цих процесів. У такій ситуації поширення на Україну програми «Східного Партнерства» та залучення ЄС до процесу української модернізації бачаться чи не єдино виправданим виходом із ситуації, що склалася.

Таким чином, внесок польських вчених у розробку проблеми українсько-польського співробітництва на сучасному етапі державотворення є очевидним і сумніву не викликає. Дослідники у своїх працях зупинялися на висвітленні різних аспектів міждержавних взаємин, надаючи при цьому найбільшої уваги їх політичній складовій. Загальною тенденцією є розгляд відносин у контексті процесу європейської інтеграції, а також обґрунтування підпорядкованості успіхів їх здійснення політиці великих держав, насамперед Росії.

Джерела та література

1. Bieleń S. Polska a novi ład polityczny w Europie / Stanisław Bieleń // Sprawy Międzynarodowy. – 1991. – № 1. – S. 19-34.
2. Wizimirski B. Polska polityka zagraniczna / Barbara Wizimirski // Rocznik Polskiej Polityki Zagranicznej. – 1991. – S. 8-12.
3. Nowakowski J. Polska pomiędzy Wschodem a Zachodem. Szansa pomostu czy historyczne fatum / Wojciech Nowakowski // Polska w Europie (OSM Kancelaria Senatu RP). – 1993. – Z. 11. – S. 112-117.
4. Nowakowski J. Polska polityka wschodnia w 1991 roku / Wojciech Nowakowski // Rocznik Polskiej Polityki Zagranicznej. – 1991. – S. 77-78.
5. Onyszkiewicz J. Kilka uwag o problemie bezpieczeństwa Polski / Janusz Onyszkiewicz // Polska w Europie. – 1992. – 8 kwiecień. – S. 27-36.
6. Orłowski T. Polska myśl polityczna i polityka lat 1989–1993 wobec wschodnich sąsiadów / Tomasz Orłowski // Rocznik Instytutu Europy Środkowo-Wschodniej. – 2004. – Rok 2. – S. 10–15.
7. Зайончковский В. Восточная Европа в польской дипломатии / Войцех Зайончковский // Pro et Contra. – Т. 3. – № 2. – Весна 1998. – С. 39-52.
8. Геремек Б. Основні напрямки зовнішньої політики Польщі / Броніслав Геремек // Політична думка. – 1998. – № 1. – С. 62-75.
9. Bojarski W. O nowa polityke Polski w stosunku do Ukrainy / Włodzimerz Bojarski // Polska w Europie. – 1991. – 4 styczeń. – S. 64-72.
10. Bratkiewicz J. Stosunki z Rosją, Ukrainą i Białorusią / Jacek Bratkiewicz // Rocznik Polskiej Polityki Zagranicznej. – 1994. – S. 127-134.
11. Calka M. J. Stosunki z Ukraina / Marek Janusz Calka // Rocznik Polskiej Polityki Zagranicznej. – 1995. – S. 119-124.
12. Cieślak M. Stosunki polsko-ukraińskie / Marek Cieślak // Rocznik Polskiej Polityki Zagranicznej. – 1994. – S. 135-144.
13. Gill W. Stosunki Polski z Ukrainą w latach 1989-1993 / Władysław Gill, Norbert Gill. – Toruń : Adam Marszałek, 1994. – 123 s.

14. Kamiński A. Z. Stosunki polsko-ukraińskie. Raport / A. Z. Kamiński, J. Kozakiewicz. – Warszawa : Centrum Stosunków Międzynarodowych Instytutu Spraw Publicznych, 1997. – 60 s.
15. Козакевич Є. Розширення НАТО та європейська політика України / Єжи Козакевич // Політична думка. – 1999. – № 1-2. – С. 86-100.
16. Козакевич Є. Рухаємося у доброму і бажаному напрямі / Єжи Козакевич // Політика і час. – 1995. – № 4. – С. 21-26.
17. Stosunki polsko-ukraińskie / pod red. J. Kozakiewicza. – Kraków : Międzynarodowy Centrum Rozwoju Demokracji, 1998. – 194 s.
18. Surmacz B. Współczesne stosunki polsko-ukraińskie: Politologiczna analiza traktatu o dobrym sąsiedztwie / Beata Surmacz. – Lublin : Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 2002. – 266 s.
19. Тоś А. Polityczne stosunki polsko-ukraińskie w ostatniej dekadzie XX w. / Arkadiusz Toś. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.psz.pl/tekst-16601/Arkadiusz-Tos-Polityczne-stosunki-polsko-ukraińskie-w-ostatniej-dekadzie-XX-w>
20. Зюлковські М. Польсько-українські взаємини як складова архітектури сучасної Європи / Марек Зюлковські // Віче. – 2003. – № 6. – С. 72-74.
21. Сівець М. Україна та Польща: підсумовуючи досягнуте / Марек Сівець // Дзеркало тижня. – 2001. – 22 серпня (№ 32).
22. Fedorowicz K. Ukraina w Polskiej polityce wschodniej w latach 1989-1999 / Krzysztof Fedorowicz. – Poznań : Wydawnictwo naukowe UAM, 2004. – 248 s.
23. Драус Я. Дослідження польсько-українських стосунків у 1991-2008 роках: нарис проблематики / Ян Драус ; пер. з пол. Є. Г. Сінкевич // Чорноморський літопис. Науковий журнал. – Миколаїв, 2010. – Вип. 1. – С. 32-41.
24. Драус Я. Процес становлення та розвиток польсько-українських відносин у 1991-2009 роках: політичний дискурс / Ян Драус // Економічний часопис XXI. – 2009. – № 11-12. – С. 38-44.
25. Іванський Т. Україна як геополітичний буфер або стратегічний інтерес / Тадеуш Іванський. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://polit.ua/analitika/2011/04/07/iwansky.html>
26. Мемхес Ф. Прометей серед трун. На шляху до нової східної політики / Філіп Мемхес. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zgroup.com.ua/article.php?articleid=4787>
27. Osińska L. Polskie a ukraińskie pojmowanie partnerstwa strategicznego pomiędzy Warszawą a Kijowem / Lucyna Osińska // Dialogi polityczne. – 2007. – № 8. – S. 25-42.
28. Залевські П. Місце і роль України в Європі / Павел Залевські. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pawelzalewski.eu/ua/publikacje/46,miejsce-i-rola-ukrainy-w-europie.html>
29. Dêbski S. «Polityka wschodnia»: mif i doktryna / Sławomir Dêbski // Polski Przegląd Dyplomatyczny. – 2006. – № 3(31). – S. 5-18.
30. Czornik K. Miejsce Ukrainy w polskiej polityce zagranicznej po «pomarańczowej rewolucji». Próba bilansu / Katarzyna Czornik // Stosunki Polski z sąsiadami w pierwszej dekadzie XXI wieku / red. M. Stolarczyk. – Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2011. – S. 113-160.
31. Шептицький А. Останній романтик? Президент Качинський та Україна / Анжей Шептицький. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.unian.net/ukr/news/371809-ostanniy-romantik-prezident-kachinskiy-ta-ukrajina.html>
32. Пекло Я. Ягеллонське східне партнерство / Ян Пекло. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://polit.ua/analitika/2011/02/03/peklo.html>
33. Східне Партнерство та ідея європейської інтеграції. Можливості, обмеження і сфери співробітництва з точки зору Польщі і України : збірник доповідей міжнародного експертного «круглого столу». Київ, 23 листопада 2010 р. / *Фундація «Форум Східної Політики»*. – *Вроцлав, 2010*. – 132 с.

Рецензенти: Багмет М. О., д.і.н., проф.
Тригуб П. М., д.і.н., проф.